

Представлені відомості висвітлюють обставини заснування друкованого періодичного видання греків Одеси — газети «Еллінікос Астир». Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі достатньо широкі та полягають у дослідженні змісту пресодруку і представленого на його сторінках життя грецької громади Одеси, у вивченні інших грекомовних видань та їх ролі у розвитку грецької громади міста.

1. *Авгитидис К. Г.* Издательская деятельность греков Одессы (1829—1917) / К. Г. Августидис. — О. : Астропринт, 2003. — 125 с.
2. *Гребцова І. С.* Періодична преса першої половини ХІХ ст. у соціально-культурному розвитку грецької общини Одеси / І. С. Гребцова // Записки історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. — 2001. — Вип. 11. — С. 324—332.
3. Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). — Ф. 2, оп. 1, спр. 593.
4. ДАОО. — Ф. 2, оп. 2, спр. 1140.
5. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 135.
6. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 174.
7. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 186.
8. ДАОО. — Ф. 13, оп. 1, спр. 404.
9. ДАОО. — Ф. 13, оп. 1, спр. 407.
10. *Палькова О.* Век греческой журналистики в России [Електронний ресурс] / О. Палькова // Греческая газета (сетевая версия). — 2003. — № 8 (апр.—май). — Режим доступу: <http://www.greekgazeta.ru/archives/nomer08/articles/16.shtml> (10.10.2010 р.).
11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДАУ). — Ф. 348, оп. 1, спр. 660.
12. ЦДАУ. — Ф. 419, оп. 1, спр. 6535.

Надія Браїлян

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УЧНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1924—1941 рр.)

Проаналізовано періодичні видання учнів Української гімназії у Чехословаччині, розглянуто історію функціонування та особливості змістового наповнення часописів.

Ключові слова: *Українська гімназія у Чехословаччині, учнівські періодичні видання, українська еміграція.*

Проанализированы периодические издания учеников Украинской гимназии в Чехословакии, рассмотрены история функционирования и особенности текстового наполнения журналов.

Ключевые слова: Украинская гимназия в Чехословакии, ученические периодические издания, украинская эмиграция.

The periodical publications of Ukrainian pupils in Czechoslovakia have been analyzed, the history of the functioning and features of the content of the magazines have been studied.

Key words: Ukrainian gymnasium in Czechoslovakia, pupil periodicals, Ukrainian emigration.

Періодичні видання учнів Української гімназії у Чехословаччині, яка діяла впродовж 1924—1945 рр., становлять яскраву і своєрідну сторінку історії української еміграційної преси, дослідження якої необхідне для цілісного відтворення повної картини функціонування української еміграційної періодики міжвоєнного двадцятиліття.

На початку 1920-х рр. у таборах для інтернованих осіб опинилася чимала кількість («більше ста» [10, с. 5]) українських дітей. І дуже актуальним було, зокрема, питання організації їх навчання. У таборах активно з'являлися освітні гуртки та діяли курси для навчання дорослих, а у місцях значного скупчення дітей — і для дітей. Так, на початку січня 1922 р. у таборі в Щепйорно для українських дітей почала працювати школа. Вона мала назву «Школа Українських Пластунів», «складалася з 5 перших класів і налічувала 150 учнів» [10, с. 6]. Школа ефективно працювала протягом року, однак навесні 1923 р. розпочалася ліквідація таборів для інтернованих, а разом з ними і школи.

Український допомогивий комітет у Празі, очолюваний М. Шаповалом, клопотав перед чеським урядом про перевезення до ЧСР дітей-сиріт — учнів цієї школи, і 18 грудня 1923 р. залишки «Школи Українських Пластунів» — 29 дітей і двоє педагогів (Іван Кобизький і Марко Хлюр) — прибули до Праги [7, с. 43]. Української середньої школи у Празі на той час не було, але діяли Українські матуральні курси. При цих курсах для дітей старшого віку у березні 1924 р. відкрили дві групи, що приблизно відповідали старшим класам реальної школи. Однак ці курси не забезпечували потреб у навчанні всіх українських дітей шкільного віку, чимало з яких перебувало у Празі та її околицях. Отож керівництво Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова вирішило заснувати україн-

ську гімназію, яка водночас була необхідна і як місце педагогічної практики для студентів інституту. Завдяки проведенню спільних з Українським громадським комітетом заходів при сприянні відповідних урядових інституцій гімназію було створено 1 травня 1925 р., а з початку 1925/1926 н. р. в ній уже навчалися учні.

Таким чином, за «фактичний початок існування УРРГ [Українська реальна реформована гімназія]» слідом за В. Маруняком [7, с. 43] вважаємо березень 1924 р. — час, коли розпочали роботу матуральні курси, хоча формальний дозвіл на відкриття української гімназії у Празі був отриманий від чехословацького міністерства шкільництва й освіти лише у травні 1925 р.

1927 р. гімназія переїхала до м. Ржевнице (за 25 км від Праги), де знайшлося більш відповідне і недороге приміщення. У жовтні 1937 р. вона була перенесена до м. Модржани також з причини зручнішого приміщення, де й проіснувала до 21 квітня 1945 р., коли гімназію було евакуйовано і «84 ученики і учениці виїхали з Модржан і прибули до Авгсбургу» [12, с. 160].

Одним із перших українських дитячих періодичних видань, що побачив світ у Празі 1924 р., був «Смолоскип» — рукописний журнал, писаний у двох примірниках, якого випущено 10 чисел («щомісячно, за винятком вакацій»). Видавали і редагували його учні Української гімназії Мирослав Григоріїв та Михайло Антонович [6, с. 198]. Коли черговий номер часопису був готовий, М. Антонович один примірник давав учням старшого класу, а інший — молодшого класу, і його читали «вголос під час перерв» [4, с. 21]. Спроби давати примірник до інтернату закінчилися тим, що часопис не повертали, тому від цього способу поширення видання автори відмовилися.

Зміст часопису становили «новелі й нариси, “наукові розвідки”, статейки з природи, веселий куток, загадки» [4, с. 21]. У кожному числі видання подавався «роман з продовженням» Мирослава Григорієва, який фактично був вільним переказом «якоїсь чеської книжки» про відкриття Америки якимось Пізаро. Оскільки автор працював над своїм «романом» під час уроків, хтось із професорів конфіскував у нього згадану чеську книжку, і «роман прийшлося штучно закінчити ще перед кінцем річника» [4, с. 21].

15 лютого 1925 р. вийшло перше число учнівського часопису «Радіо», що являв собою «літературно-гумористичний журнал з від-

повідними ілюстраціями» [4, с. 21]. Редакція, яка складалася з учнів матуральних курсів Ростислава і Юрія Каплинських та Всеволода Левицького, визначала завдання журналу таким чином: «... посміятися... І покусати! ... а також трохи пофілософствувати» та вмішувала у нього оповідання, дотепи і карикатури. Окрема сторінка п. н. «Таборові спомини» містила спогади дітей про тяжке життя у таборах для інтернованих. Про подальший вихід цього рукописного, тиражованого на шапірографі журналу відомостей нема.

Того ж 1925 р. почало виходити ще одне гумористичне видання учнів Української гімназії у Празі — часопис «Ха-ха» [4, с. 22]. Побачили світ два числа цього тиражованого на гектографі журналу під редакцією Юрія Каплинського (під крипт. Ю. К.), які були присвячені різноманітним моментам гімназійного життя, трактованим у гумористично-сатиричному ключі [8, с. 93]. Вірогідно, що саме про цей часопис пише у спогадах В. Маруняк (який і сам належав до «вужчого кола співробітників»), зазначаючи, що «душа його і карикатурист — Юрко Каплинський» [7, с. 54].

Упродовж 1925/1926 н. р. у гімназії випускався рукописний журнал «Ранок». У цьому виданні співробітничали Мирослав Григорійв, Модест Левицький та інші особи, чий прізвища приховані під псевдонімами і криптонімами, як-от: Оклопоріс А. Н., Перець, З. Значну частину текстового наповнення журналу склали художні твори (старанно ілюстровані): вірші та оповідання, переклади, а також статті літературної та історичної тематики тощо. У ч. 2, яке вийшло у березні 1926 р., вміщено портрет та велику біографічну статтю про Лесю Українку авторства Оксани Косач-Шимановської, племінниці поетеси, доньки її молодшої сестри Оксани Косач, та їх кузена Антона Шимановського [2]. У виданні велися рубрики «Веселий кутик», «Хроніка», «Листи до редакції». Редакція «Ранку» закликала українську молодь до співпраці і повідомляла вартість передплати журналу, однак відомостей про подальший вихід часопису немає [9, с. 905].

1928 р. найстарший, восьмий, клас гімназії випустив два числа друкованого на машинці видання п. н. «Журнал восьмої кляси». Цей часопис вирізнявся серед інших учнівських періодичних видань «як з боку видавничого, так і змістом» [4, с. 23]. Так, над його оформленням, зокрема, працювала тодішня учениця Української гімназії

Галина Мазепа, згодом відома художниця. Зміст журналу становили здебільшого літературні твори, як оригінальні (здебільшого підписані криптонімами), так і перекладні (Р. Тагор «Лірика кохання і життя», О. Уайльд «Соловей та троянда», В. Немирович-Данченко «Зів'яле листя» та ін.). Журнал містив рубрики «Радіоаматорський кутик» (вів В. (крипт. Макаренка) та «Спорт» (вів В. Га (крипт. В. Гарасимовича). У своїх спогадах тодішня гімназистка-восьмикласниця Марина Рудницька писала: «Перед матурою ми видали «Журнал восьмої кляси» в одному примірнику з розкішною обкладинкою та ілюстраціями Галини Мазепа. І текст і малюнки були наліплені на твердому папері зв'язаному до купи золотим шнурком. Журнал залишився в школі» [1, с. 149].

У листопаді того ж 1928 року вийшло єдине число рукописного, відбитого на гектографі журналу «Промінь», який видав гурток «Молода Україна». Редакція зазначила, що з огляду на недосвідченість та обмеженість вільного часу «перша спроба не є вповні задовольняючою», і висловила сподівання, «що при співчутті читача та співпраці і допомозі усіх, хто щиро захоче з нами співробітничати, дальші числа вийдуть ліпше» (Від редакції. — 1928. — Зв. обкл.), однак вони не вийшли зовсім. Наповнення цього 18-сторінкового журналу доволі різноманітне: невеликі літературні твори (вірші, оповідання), гуморески, багато малюнків і карикатур, загадки і ребуси. Рубрикація журналу містила «Пластовий куток», «Спорт», «Шахи», «Наука й техніка», «Радіо».

1930 р. справу видавання періодика в Українській гімназії продовжив журнал «Наше Слово». Редакція зазначала, що спроби випускати часопис у гімназії робилися неодноразово і щоразу зазнавали невдачі через брак часу та матеріальних засобів. Однак акцентувала і те, що відчувається «велика потреба журналу, біля якого могли би згуртуватися наші молоді літературні та мистецькі сили» (До Вш. Читача. — 1930. — Ч. 1). Окрім того, на думку редакції, варто було б і поширювати інформацію про Українську гімназію, позбавлену «московського чи польського впливів» в українському еміграційному середовищі. Отож з цією метою редакція і приступила до видавання часопису «Наше Слово», в якому планувала містити літературні твори та наукові розвідки. Фактично, це була спроба науково-літературного журналу, чи не єдина серед дитячих

видань, оскільки інші часописи мали характер радше літературно-розважальний та хронікальний. У «Нашому Слові» вміщено чималу кількість науково-популярних матеріалів, зокрема краснавчих: «Деменовські печери» (1930. — Ч. 2), (...й) «Братіслава та Девін» (1931. — Ч. 3). У ньому опубліковано також історичні матеріали А. Х. «Старовина в околицях Берестечка» (1930. — Ч. 2; 1931. — Ч. 3) та Очевидця «Погроми українського населення в Галичині» (1930. — Ч. 2) і «Про недавно минуле» [«про польські знущання на Зах. Україні»] (1931. — Ч. 4). Четверте число, яке вийшло 22 березня 1931 р., містило біографічні матеріали: портрет і статтю про Т. Шевченка «Незабутній борець» (підписана Ан.-Ар.) та публікацію про Т. Г. Масарика у зв'язку з його ювілеєм. У журналі постійно функціонувала рубрика «Для науки» (розповіді про цікаві історії з життя видатних вчених), вміщувалися спомини, розважав читачів і «Веселий куток». Публікації часопису підписані псевдонімами і криптонімами (Очевидець, Хтось, Ікс, (...й)).

Склад редакції не зазначений у вихідних даних видання, однак у зверненні, яке містило прохання подавати свої статті до журналу, у ч. 2 і 3 вказано, що їх потрібно вручати Тарасові Богунові або Тарасові Хлюрові. Ці ж особи зазначені у ч. 4 як видавці. У ч. 3, виданому у січні 1931 р., редакція задекларувала періодичність журналу: щодвамісяці і ввела підзаголовок «журнал української ржевницької молоді» (1931. — Ч. 3. — Обкл.). У кінці номерів 3 і 4 вміщено заклик купувати журнал, оскільки в такий спосіб буде надана допомога «учням і ученицям У.Р.Р.Г. в Ржевницях, які позбавлені допомоги від Уряду Ч.-С.-Р.». Від самого початку заснування гімназії цей навчальний заклад та інтернат при ньому фінансувало міністерство закордонних справ ЧСР, однак на початку 1930-х рр. «дотація була значно зменшена наслідком господарської кризи в цій країні» [11, с. 14]. При гімназії утворився Допомоговий комітет, і педагогічний колектив гімназії, а також увесь «персонал гімназії та інтернату обложив себе добровільним податком у розмірі 10% платні» [11, с. 14], допомагало й українське громадянство. Водночас і самі учні у такий спосіб — продаючи випущений власноручно журнал — прагнули внести у цю справу свій вклад.

1930 р. у гімназії вийшло єдине число журналу «Пластове Життя» із підзаголовком «періодичний орган молоді при У.Р.Р.Г. в

Ржевницях». Редакція зазначала, що «пластовий журнал в гімназії на еміграції — мала спроба», однак висловлювала впевненість, що «спроба зафіксувати на цих сторінках свої думки, переживання і працю буде корисна, бо будитиме живу думку, цікавість і пластове почуття» («Від редакції»). Пластова приналежність журналу зумовлювала певну специфіку його публікацій. Так, у матеріалі В. Сокола «Пласт» (с. 2—5) викладена історія Пласту у світі, професор гімназії і голова Союзу українських пластунів-емігрантів К. Подільський описував «Світове Джемборі 1929» (с. 14—15). Читачів ознайомлювали із пластовими традиціями, як-от «Пластовий стиск руки» (с. 15—16), друкувалися враження пластунів від походів («прогульок»). Велися рубрики «Пластова гутірка», «З пластового життя», жартівлива «Кажуть, що...». Редакція друкувала також невеликі художні твори, зокрема вірші Грицька Чупринки, науково-популярні статті: Т. Хлюр «Дивоглядні риби» (с. 7) та невідписана «Фотографування без апарату» (с. 9). Опубліковано статтю Іскри (пластове псевдо) «Значіння збирання марок» (с. 10—11) та заклик передплачувати віденський журнал «Український Філятеліст».

Редакційні співробітники заховалися за пластовими псевдами, зазначивши, що «справи редакційні полагоджує бр. Іскра, справи адміністраційні бр. Вітер», та висловили подяку професорам Костю Подільському, Миколі Нагірному та Петрові Іржаківському, які, очевидно, також спричинилися до появи журналу.

У березні 1937 р. почав виходити часопис першого і другого класів Української реальної реформованої гімназії у Ржевницях п. н. «Дитяча Зірка». Друге його число вийшло, очевидно, у травні, оскільки чимало матеріалів у ньому присвячено Дню матері. На сторінках журналу велися рубрики «З нашого листування», «Зі спортового життя», «Сміховинки», «Загадки й ребуси». Цікавими є два листи, вміщені під рубрикою «З нашого листування», один із них написав чеський письменник Ф. Тіхий у відповідь на замітку О. Бізаничівни, опубліковану у ч. 1 «Дитячої Зірки», в якому дякує за прихильні слова та запевняє у своїй любові до українців. Інший лист — від українського письменника Миколи Диканька (псевд. Миколи Степановича Храпка [5]), у якому він висловлював надію, що «з того журналу, ґрунту виросте добрий письменник» (1937. — Ч. 2. — С. 19), і щиро бажав редакції успішно продовжувати свою справу.

У грудні 1937 р. журнал виходив як «часопис підготовчої, I та II клас» уже в Модржанах, куди восени переїхала Українська гімназія. Більшість матеріалів видання становлять невеликі літературні твори: роздуми, казки, вірші тощо. Здебільшого публікації підписані прізвищами та іменами авторів, із зазначенням класу, але трапляються і псевдоніми, як-от: Лисичка, Рі-Кі-Та, Сніжинка, Червона калина. 1938 р. вийшло ч. 4 часопису [9, с. 876], на якому видання, очевидно, припинилося.

Одночасно з видаванням «Дитячої Зірки» молодшими гімназистами старші випускали журнал «Золоті Ворота» (1937), у якому співпрацювали учні третього—восьмого класів гімназії. Збережено єдине число видання, відомостей про подальший вихід нема.

Це була спроба літературного журналу, який складався «з віршів, оповіданнів, драматичних творів тощо», що виконувалися учнями гімназії «як шкільні вправи, реферати й промови тощо» (Передмова // Золоті Ворота. — 1937. — Ч. 1). У часописі вміщено, зокрема, «два однакові твори (На Вовчому хуторі)», написані як виконання шкільної вправи, що полягала у драматизації оповідання, тобто переробці його в п'єсу. Редакція подала обидві п'єси, аби підкреслити різницю у творчому виконанні одного завдання. Авторами цих творів були учениці четвертого класу Я. Білецька та О. Кузівна.

У журналі функціонувала також рубрика «Хроніка», під якою секретар літературно-драматичного гуртка А. Тучак (учень 5-го класу) подав огляд культурних подій, що відбувалися у гімназії з листопада 1936 р. до червня 1937 р. Зокрема, 5 грудня 1936 р. гімназію відвідав Аркадій Животко, який прочитав реферат на тему «Українські дитячі журнали та часописи», а також продемонстрував добірку «дитячої преси за останніх 60 літ» (с. 38).

Узимку 1940/1941 н. р. учні старших класів гімназії (Іван Жегуц, Василь Стовбуненко, Гафа Малило, Оля Стефанівна, Петро Смола, Іван Савчур, Іван Ілтьо, Михайло Палько) заходилися видавати літературний журнал «Порив». Творці журналу розглядали й інші варіанти назви — «Зарево» та «Ранок», але «все це не виявляло так виразно переживань рожевих наших весен, як іменно “Порив”» [3, с. 182]. Часопис знайшов відгук, зокрема, в українській гімназії в Ярославі, звідки зголосилися дописувати і надіслали статті Павло Грицак та О. Феник. Вийшло декілька чисел журналу (два

або три), а далі «почалася наука, надійшла весна... не вистарчало часу на літературу» [3, с. 182], і його видання припинилося.

Отже, протягом часу існування Української гімназії у Чехословаччині світ побачили принаймні одинадцять періодичних видань, які створювали її учні. Здебільшого це були рукописні журнали, обсягом 20—40 сторінок, тиражовані на шапірографі чи гектографі у невеликій кількості примірників. Період існування учнівських видань був нетривалим і здебільшого обмежувався одним навчальним роком, упродовж якого виходило декілька чисел або й одне, на що була низка причин, серед яких: плинність редакційних кадрів, коли старшокласники завершували навчання, брак коштів та вільного часу.

Здебільшого учні видавали журнали літературного, гумористичного чи науково-популярного характеру, у багатьох із них містилася і хроніка гімназійного життя. Прагнення створювати учнівський часопис було притаманне усім віковим категоріям учнів гімназії — від початкового до випускного (матурального) класу. Іноді одночасно існувало два учнівських журнали — один у молодших школярів, інший — у старших. Творча ініціатива та спільна товариська праця, необхідні для створення цих часописів, якнайкраще сприяли розвитку у гімназистів навиків літературної, мистецької та громадської роботи.

Дослідження учнівських періодичних видань має суттєве значення насамперед для українського пресознавства, а також і біографістики, оскільки авторами і творцями учнівських періодичних видань часто виступали гімназисти — відомі у майбутньому українські діячі, серед яких: Михайло Антонович, Мирослав Григоріів, Модест Левицький, Галина Мазепа. Саме на сторінках цих учнівських часописів зафіксовані їх початкові літературні, публіцистичні чи мистецькі спроби.

Отож, періодичні видання Української гімназії у ЧСР, яка була важливою ланкою «у створеній там [у ЧСР] едукативній системі» [1, с. 152], є цікавою і своєрідною сторінкою української преси та цінним джерелом для дослідження історії, наукової та культурної діяльності української еміграції.

1. Антонович-Рудницька М. Від учениці до учительки / Марина Антонович-Рудницька // Українська гімназія в Чехії: 1925—1945 : альманах Української гімназії в Празі—Ржевницях—Модржанах. — Мюнхен, 1975. — С. 141—152.

2. *Денисюк І.* Дворянське гніздо Косачів [Електронний ресурс] / Іван Денисюк, Тамара Скрипка. — Режим доступу: <http://www.t-skrypka.name/LUkrainka/Gnizdo/Figures/OksanaKosachShymanovska.html>.
3. *Жеруц І.* Українська реальна гімназія в Модржанах / Іван Жеруц // Українська гімназія в Чехії: 1925—1945 : альманах Української гімназії в Празі—Ржевниці—Модржанах. — Мюнхен, 1975. — С. 161—201.
4. *Животко А.* Рукописні часописи української молоді / Аркадій Животко. — Л., 1938. — 28 с.
5. *Коваль Р.* Гадючий виродок [Електронний ресурс] / Роман Коваль. — Режим доступу: <http://nezboruma-nasiya.org.ua/show.php?id=241>.
6. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914—1939 рр.) : матеріали до бібліогр. / Микола Мартинюк. — Л., 1998. — 298 с.
7. *Маруняк В.* У кузні соборницьких характерів / Володимир Маруняк // Українська гімназія в Чехії: 1925—1945 : альманах Української гімназії в Празі—Ржевниці—Модржанах. — Мюнхен, 1975. — С. 42—115.
8. *Тернопільський Ю. Л.* Українська преса з перспективи 150-ліття / Юрій Л. Тернопільський. — Джерзі Сіті : Видавництво: М. П. Коць, 1974. — 176 с.
9. Труды русской, украинской и белорусской эмиграции, изданные в Чехословакии в 1918—1945 гг. (Библиография с биографическими данными об авторах). — Прага, 1996. — Т. 1, част. 3. — С. 853—931.
10. Українська гімназія в Чехословаччині. — Прага ; Ржевниці, 1932. — 32 с.
11. *Шляхтиченко Л.* Українська гімназія в Чехословаччині / Лідія Шляхтиченко // Українська гімназія в Чехії: 1925—1945 : альманах Української гімназії в Празі—Ржевниці—Модржанах. — Мюнхен, 1975. — С. 7—15.
12. *Штефан А.* Українська реальна гімназія в Модржанах / Августин Штефан // Українська гімназія в Чехії: 1925—1945 : альманах Української гімназії в Празі—Ржевниці—Модржанах. — Мюнхен, 1975. — С. 153—160.